

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ

Прва меѓународна научна конференција
„Влијанието на научно – технолошкиот развој во
областа на правото, економијата, културата,
образованието и безбедноста во
Република Македонија“

Скопје 20-21 декември 2013

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ: Прва меѓународна научна конференција
„Влијанието на научно – технолошкиот развој во областа на правото, економијата,
културата, образованието и безбедноста во Република Македонија“

Организатор: Институт за дигитална форензика
Универзитет „Евро-Балкан“ - Скопје

Уредник: Проф.д-р Сашо Гелев

Издавач: Универзитет „ЕВРО-БАЛКАН“ Скопје
Република Македонија
www.euba.edu.mk

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје
001.3:330/378(497.7)(063)

МЕЃУНАРОДНА научна конференција (1 ; 2013 ; Скопје)
Влијанието на научно-технолошкиот развој во областа на правото,
економијата, културата, образованието и безбедноста во Република
Македонија : зборник на трудови / Прва меѓународна научна
конференција, Скопје 20-21 декември, 2013 ; [уредник Сашо Гелев]. -
Скопје : Универзитет "Евро-Балкан", 2014. - 706 стр. : граф. прикази
; 24 см

Дел од текстот на англиски јазик. - Библиографија кон трудовите
ISBN 978-608-4714-05-7

а) Научен развој - Општествени науки - Македонија - Излагања на
конференции
COBISS.MK-ID 95578634

Сите права ги задржува издавачот и авторите

Програмски одбор

- Проф. д-р Павлина Витанова, ЕВРО-БАЛКАН, копретседател;
- Проф. д-р Сашо Гелев – Електротехнички факултет Радовиш
Универзитет Гоце Делчев Штип, Република Македонија
копретседател
- Проф. Влатко Чингоски, Електротехнички факултет Радовиш
Универзитет Гоце Делчев Штип, Република Македонија
- Проф. д-р Лада Садиковиќ, Факултет за криминалистика,
криминологија и безбедност, Универзитет во Сараево;
- Проф. д-р Здравко Скакавац, Факултет за правне и пословне студии,
Универзитет УССЕ, Нови Сад;
- Проф. Д-р Божо Крстајиќ, Електротехнички факултет - Подгорица,
Црна Гора
- Доц. д-р Марјан Николовски, Факултет за безбедност, Универзитет
Св. Климент Охридски, Битола, Република Македонија
- Доц. д-р Ненад Танески, Војна академија, Скопје, Република
Македонија
- Проф. д-р Гордан Калаџиџев, Правен факултет, Универзитет Св. Кирил
и Методиј – Скопје, Република Македонија
- Доц. д-р Митко Богданоски, Војна академија Скопје, Република
Македонија
- Доц. д-р Роман Голубовски, Електротехнички факултет Радовиш
Универзитет Гоце Делчев Штип, Република Македонија
- Проф. Д-р Драган Михајлов, УКИМ; Република Македонија
- Д-р Никола Протрка, Полициска академија, Загреб, Република
Хрватска
- Проф. Д-р Тони Стојановски, Австралија
- Д-р Зоран Нарашанов, Винер осигурување, Скопје, Република
Македонија
- Проф. Д-р Стефан Сименов, Академија за внатрешни работи на
Република Бугарија

Организациски одбор

- Проф. д-р Сашо Гелев, претседател;
- Проф. д-р Павлина Стојанова, член;
- Проф. д-р Александар Даштевски, член;
- Доц. д-р Вангел Ноневски, член
- Доц. д-р Јорданка Галева
- М-р Славко Гавриловски, секретар;
- Валентина Гоцевска, член;
- Игор Панев, член;
- Ивана Крајчиновиќ, член
- Драгана Каровска, член

ПРЕДГОВОР

Конференцијата се организира да се согледа влијанието на научно - технолошкиот развоток во областа на правото, економијата, културата, образованието и безбедноста во Република Македонија.

Конференцијата е посебно наменета за студентите од вториот и третиот циклус на студии со цел да се оспособат за пишување и презентирање научно - стручни трудови, а останатите учесници да ги пренесат своите најнови истражувања во посочените области.

Се надеваме оваа конференција да прерасне во традиционална конференција која би се одржувала во Октомври секоја година.

Конференцијата се одржува прв пат и презентирани се околу 60 труда на конференцијата.

Проф. Д-р Сашо Гелев

СОДРЖИНА

Наташа Грозданоска, Студент на втор циклус студии на ФДК, ЕУРМ- Скопје

Компјутерски криминал 15

Марија Милошеска, Студент на втор циклус студии на ФДК, ЕУРМ- Скопје

МОДЕЛОТ НА ПОЛИЦИСКО РАБОТЕЊЕ НА БЕЗБЕДНОСЕН РЕОН ВО ПСОД ОН-ОХРИД 22

Елена Крагуевска, Студент на втор циклус студии на ФДК, ЕУРМ- Скопје

Феноменологија на компјутерски криминал 38

д-р Ненад Танески, доцент, Воена академија – Скопје

д-р Драге Петрески, вон.проф, Воена академија – Скопје

МОЌТА НА АЛ КАЕДА ПРЕД И ПО СМРТТА НА ОСАМА БИН ЛАДЕН 48

Проф. Д-р Влатко Чингоски, Електротехнички факултет – Радовиш, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип

Улогата на пумпно-акумулационите хидроелектрани во функција на зголемување на безбедноста и флексибилноста на електроенергетскиот СИСТЕМ 58

Проф. Д-р Влатко Чингоски, Електротехнички факултет – Радовиш, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип

Потреба и можности за развој и функционирање на Берза за Електрична Енергија во Република Македонија 72

Доц. д-р Роман Голубовски, Електротехнички факултет - Радовиш, Универзитет "Гоце Делчев" - Штип

Авто-тракинг решение за фотоволтаични панели 86

Доц. д-р Роман Голубовски, Електротехнички факултет - Радовиш, Универзитет "Гоце Делчев"
- Штип

Примена на Математичката Морфологија кај процесирање на сигнали 97

Д-р Тони МИЛЕСКИ, вонреден професор, Филозофски факултет – Институт за безбедност,
одбрана и мир

М-р Николчо СПАСОВ, Филозофски факултет – Институт за безбедност, одбрана и мир

ОДРЖЛИВИОТ РАЗВОЈ ВО ФУНКЦИЈА НА ОСТВАРУВАЊЕ НА ЕКОЛОШКАТА
БЕЗБЕДНОСТА 107

Д-р Тони МИЛЕСКИ, вонреден професор, Филозофски факултет – Институт за безбедност,
одбрана и мир

М-р Николчо СПАСОВ, Филозофски факултет – Институт за безбедност, одбрана и мир

БЕЗБЕДНОСНИ ИМПЛИКАЦИИ НА КЛИМАТСКИТЕ ПРОМЕНИ ВО РЕПУБЛИКА
МАКЕДОНИЈА - СОСТОЈБИ И ТЕНДЕНЦИИ..... 119

Марко Јолески, Студент на втор циклус студии на ФДК, ЕУРМ- Скопје

ПРИВАТНАТА БЕЗБЕДНОСТ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА СО ПОСЕБЕН ОСВРТ
НА ДЕТЕКТИВСКАТА ДЕЈНОСТ 129

Елена Ламаноска, Студент на втор циклус студии на ФДК, ЕУРМ- Скопје

Местото и значењето на ДНК – анализата во форензичките истражувања . 140

Едис Усеиновски, Студент на втор циклус студии на ФДК, ЕУРМ- Скопје

Криминалистичко значење на индициите 148

д-р Методија Дојчиновски, вон. проф., Воена академија „Генерал Михаило-
Апостолски“ Скопје

д-р Фердинанд Оцаков, доцент, Министерство за одбрана на Република Македонија

Воено технолошките трендови и безбедносните односи 158

Петреска Адела, Студент на втор циклус студии на ФДК, ЕУРМ- Скопје

Поим видови и откривање на компјутерски криминал 170

М-р Дејан Михајлов, Директор на Сектор за штети – Осигурување
Македонија Виена Иншуренс Груп, Скопје

МОЖНОСТА ЗА ОПТИМАТИЗАЦИЈА НА НИВОТО НА РИЗИК ПРИ ДОНЕСУВАЊЕ
НА БИЗНИС ОДЛУКА 179

Ненад Симјаноски, студент на втор циклус на ФДК, ЕУРМ, Скопје

Реформата на Законот за кривична постапка од 2011 година и нејзините
импликации врз водењето на постапката 192

Горан Митревски, Студент на втор циклус на студии на ФДК, ЕУРМ, Скопје

Институтот спогодување и признавање на вина според новиот Закон за
кривична постапка 203

М-р Ѓоко Поповски, Министерство за внатрешни работи - Скопје

Актуелни состојби и предизвици во областа на јавните набавки 213

Д-р Мила Жибак-Димковска, СОУ „Перо Наков“, Куманово,

М-р Фросина Николовска, СОУ „Перо Наков“, Куманово,

НОВИТЕ ТЕХНОЛОГИИ ПРЕДУСЛОВ ЗА УСПЕШЕН БИЗНИС 226

Вон. проф.д-р Марјан Николовски, Факултет за безбедност-Скопје

Вон. проф.д-р Фросина Ташевска-Ременски, Факултет за безбедност-Скопје

ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА И ЗАКАНИТЕ ПО НАЦИОНАЛНАТА БЕЗБЕДНОСТ 237

Проф.д-р. Слободанка Тодороска-Ѓурчевска, Факултет за детективи и криминалистика,

Европски Универзитет на Р.Македонија-Скопје

КАРАКТЕРИСТИКИТЕ НА ЛИЧНОСТА НА ИНТЕРНЕТ ЗАВИСНИЦИТЕ 246

Ана Димовска, Економски факултет Прилеп, Р.Македонија

Зголемување на продажбата и уделот на пазарот преку употреба на софтвер за управување со знаење..... 257

Драган Јованов, Факултетот за менаџмент на еколошки ресурси, МИТ Универзитет, Скопје

Александар Дејановски, Факултетот за менаџмент, МИТ Универзитет, Скопје

Значење и финансирањето на малите и средните агропретпријатија 265

Вангел Ноневски, Универзитет „Евро-Балкан“, Скопје, Република Македонија

Ослободување на протетското искуство 275

м-р Викторија Стојковски

Вон.проф. д-р Костандина Вељановска, Универзитет “Св. Климент Охридски” - Битола, Факултет за администрација и менаџмент на информациски системи –Битола, Р.Македонија

Архитектура на безбедносен систем за деловни субјекти 283

Трајко Мицески, Економски факултет, Универзитет “Гоце Делчев”, Штип, Р. Македонија

Наташа Стојовска, Економски факултет, Универзитет “Гоце Делчев”, Штип, Р. Македонија

ИНФОРМАЦИИТЕ ЗА НАТАЛИТЕТОТ ВО Р.МАКЕДОНИЈА КАКО ПОТТИК ЗА ИДЕНТИФИКУВАЊЕ НА ФАКТОРИТЕ НА ВЛИЈАНИЕ ЗА ТАКВИТЕ СОСТОЈБИ. 293

Трајко Мицески, Економски факултет, Универзитет “Гоце Делчев”, Штип, Р. Македонија

Наташа Стојовска, Економски факултет, Универзитет “Гоце Делчев”, Штип, Р.Македонија

УЛОГАТА НА Е-МАРКЕТИНГОТ ВО УСЛОВИ НА ПРОМЕНЕТА ДЕМОГРАФСКА СТРУКТУРА НА ПОТРОШУВАЧИТЕ, СО ОСВРТ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА 301

Маријана Хрисафов, Универзитет „Евро Балкан“ - Скопје

Генерирање на конфликти врз етничка основа во поранешните комунистички држави 309

д-р. Александар Даштевски, Универзитет Евро Балкан- Скопје

ВЛИЈАНИЕ НА НОВИТЕ КОЦЕПТИ НА СВЕТСКАТА ПОЛИТИКА
ВРЗПОЛИТИЧКИТЕ СИСТЕМИ И КУЛТУРНИТЕ ИДЕНТИТЕТИ..... 329

М-р Јасмина Мишоска, Република Македонија

Интернет маркетинг 344

М-р Јасмина Мишоска, Република Македонија

„Електронска трговија - основна алатка на е-бизнис“ 351

М-р Александар Стоименовски, Авторска Агенција Аргил

Микрофинансирањето како основа за самовработување..... 358

м-р Благој Неновски, докторски студии, Технички Факултет Битола

Систем за симулација и спроведување на испити со длабока интеграција на
Веб 2.0 сервисите..... 370

м-р Благој Неновски, докторски студии, Технички Факултет Битола

Улогата на таблет компјутерите во образованието, споредба со веќе
постоечките технологии и ниво на имплементација во Република
Македонија 382

Marina Andeva, Ph.D., Istituto di Sociologia Internazionale, Italy

Ethics, privacy, and data protection in R&D projects addressing surveillance and
security issues: the case of PROACTIVE..... 394

Доцент д-р Олга Кошевалиска, Универзитет „Гоце Делчев“ Штип, Правен Факултет

Насловен вонреден професор д-р Лазар Нанев, Универзитет „Гоце Делчев“ Штип, Правен
Факултет

Дигиталната форензика и дигиталните докази во кривична постапка..... 404

Д-р Николина Неновска_Универзитет "Св. Климент Охридски"- Битола м-р Викторија Стојковски, Универзитет "Св. Климент Охридски"- Битола_Факултет за администрација и менаџмент на информациски системи –Битола, Р.Македонија Технологијата-движечка сила на глобализацијатаРефлексии врз Република Македонија	422
Асс.м-р. Тања Крстева_Факултет за економски науки_ЕУРМ Помл асс.м-р. Верица Најдовска_Факултет за економски науки_ЕУРМ Помл асс.м-р. Верица Неделковска_Факултет за економски науки_ЕУРМ Науката, технологијата и иновациите во новата економија	431
Катерина Иванова Анастасова_Универзитет за национална и светска економија (Софија, Бугарија) Теодора Иванова_Универзитет на Југоисточна Европа (Тетово, Македонија) Потенцијалот на социјалните мрежи за групно купување како фактор за зголемување на е-трговијата во Р.М.....	440
м-р Марјан Степановски_Универзитет "Евро-Балкан", Скопје Македонија кон "Европа 2020": Креирање на Јавни Политики за Истражување и Иновации	452
Д-р. Јорданка Галева_Универзитет Евро-Балкан, Скопје Влијанието на технолошкиот развој во образованиот процес.....	467
Елена Макаровска Вонреден професор м-р Стојанка Манева-Чупоска „Облеката – инспирација на ликовните уметници и модните илустратори од почетокот на 20век предизвик за нов современ израз“	476

Assistant Professor Sergej Cvtekovski & Ph.D. Vanco Kenkov, Institute for security, defense and peace-Faculty of Philosophy, Skopje, Republic of Macedonia

THE ROLE OF TECHNOLOGY IN CHANGE THE FACE OF WAR..... 489

Daniela Koteska Lozanoska, Goran Shibakovski, UIST "St. Paul the Apostle" - Ohrid,
Republic of Macedonia

E-commerce: The Revolution is Just Beginning 504

Игор Панев, Универзитет „Евро Балкан“ - Скопје

Медијацијата како метод во решавањето на организациските конфликти. 518

Зорица Каевиќ, Студент на втор циклус Ениверзитет Евро-Балкан

Ристо Христов

Сашо Гелев, Електротехнички факултет – Радовиш, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип

Роман Голубовски, Електротехнички факултет – Радовиш, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип

ХАВАРИЈА И ОЗДРАВУВАЊЕ ОД ХАВАРИЈА НА КОМПЈУТЕРСКИТЕ СИСТЕМИ 531

д-р Далиборка Блажеска, доцент, Универзитет Евро Балкан, Скопје

д-р Ленче Петреска, вонреден проф, Меѓународен Славјански Универзитет, Свети Николе

д-р Савица Димитриеска, вонреден проф, Европски Универзитет, Скопје

Примена на информациско-комуникациските технологии во деловните
субјекти 546

Сашо Гелев, Електротехнички факултет – Радовиш, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип

Роман Голубовски, Електротехнички факултет – Радовиш, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип

Ристо Христов

Елениор Николов, Воена академија-Скопје

МЕТОДОЛОГИЈА НА СПРОВЕДУВА НА КОМПЈУТЕРСКАТА ФОРЕНЗИКА..... 557

Огнен Ѓорѓиевски, Факултет за информатика, ЕУРМ Скопје, Р. Македонија

Сашо Гелев, Електротехнички факултет-Радовиш, Универзитет Гоце Делчев

Роман Голубовски, Електротехнички факултет-Радовиш, Универзитет Гоце Делчев

Автоматска регулација на пумпни станици со фреквентен регулатор 569

М-р Нада Донева, Кандидат на Школата за докторски студии, Правен факултет „Јустинијан Први“, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје

Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип, Република Македонија

ЕВТАНАЗИЈА..... 587

М-р Нада Донева, Кандидат на Школата за докторски студии, Правен факултет „Јустинијан Први“, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип, Република Македонија

Улогата на судот во казнената постапка според одредбите на новиот Закон за кривична постапка на Република Македонија 602

М-р Ана Станковска

Проф. д-р Соња Петровска, Универзитет „Гоце Делчев“

Теориските аспекти на социометрискиот статус на учениците (отфрлени/прифатени) и неговото образовно значење 616

Проф. д-р Цане Мојаноски, Факултет безбедности – Скопје

ОБЕЛЕЖЈА И НАЧИН ПРЕВЕНИРАЊЕ НА КОРУПЦИЈАТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ПРЕКУ ПЕРЦЕПЦИТЕ НАГРАЃАНИТЕ..... 624

Aleksandar Sokolovski, NEOCOM

Saso Gelev, ETF Radoviš - UGD

Vlatko Cingoski, ETF Radoviš - UGD

Signature driven e-mail spam detection using network intrusion detection methodology 642

Дејан Коневски, Неотел;

Сашо Гелев. ЕТФ Радовиш УГД

Александар Соколовски, Неотел

ERP SYSTEM BASED ON A MODEL FOR GIS POSITIONING OF FIBER OPTIC
NETWORK 654

Зорица Каевиќ, Зорица Каевиќ, ОУ „Горѓија Пулевски“ Скопје,

М-р Билјана Петреска, Универзитет ЕВРО-БАЛКАН Скопје, bpetreska@gmail.com

Подигање на свеста за безбедноста на информациските системи..... 665

Д-р Ленче Петреска, вонреден проф, *Меѓународен Славјански Универзитет, Свети Николе*

Д-р Павлина Стојанова, вонреден проф, *Универзитет Евро Балкан, Скопје*

СОВРЕМЕНИОТ Е-БИЗНИС И ПОТРОШУВАЧКОТО ОДНЕСУВАЊЕ 689

Д-р Павлина Стојанова, вонреден проф, *Универзитет Евро Балкан, Скопје*

Д-р Далиборка Блажеска, доцент, *Универзитет Евро Балкан, Скопје*

Примената на компјутерски потпомогнати ревизорски техники во ревизијата
на измами како придобивка од развојот на информациона технологија 698

Трајко Мицески
Економски факултет
Универзитет "Гоце Делчев"
Штип, Р. Македонија
Наташа Стојовска
Економски факултет
Универзитет "Гоце Делчев"
Штип, Р. Македонија

ИНФОРМАЦИИТЕ ЗА НАТАЛИТЕТОТ ВО Р.МАКЕДОНИЈА КАКО ПОТТИК ЗА ИДЕНТИФИКУВАЊЕ НА ФАКТОРИТЕ НА ВЛИЈАНИЕ ЗА ТАКВИТЕ СОСТОЈБИ

***Апстракт:** Луѓето со своето постоење, знаење, вештини и креативност се незаменлив реализатор на успешноста на секоја активност, на секое претпријатие и на секоја земја. Оттука, наталитет на населението и неговиот опстој во земјата, се основните фактори за развој на секоја земја. Но, податоците информираат дека последниве две до три децении, наталитетот во Р. Македонија опаѓа. Најзначајните биолошки фактори зборуваат дека во 1980 година бројот на живородени деца изнесуваше 39.794, во 2000 година 29.308, додека, пак, во 2010 година тој број изнесуваше 24.296, а во 2012 да падне на 23.568 живородени деца. Значи, податоците покажуваат дека бројот на новородените деца во последниве децении континуирано опаѓа. На ваквиот тренд влијаат повеќе биолошки, економско-социјални и психолошки фактори.*

Во трудот, преку елаборации, табеларни, графички и пресметковни прикази, ќе бидат презентирани како податоците за временска серија на наталитетот, така и анкетните истражувања.

***Клучни зборови:** наталитет, население, новородени, фактори на влијание, анкетни истражувања.*

***Abstract:** People with their existence, knowledge, skills and creativity are irreplaceable performer of the success of every activity, every company and every country. Hence, population growth and their survival in the country are the primary factors for the development of each country. But, data inform that in the last two to three decades, the natality in R. Macedonia is declining. The most important biological factors show that the number of births was 39,794 in 1980, 29,308 in 2000, 24,296 in 2010, while in 2012 there were 23,568 live births. So, the data show that the number of newborns in the last decades is*

continuously declining. On this trend have influence multiple biological, economic - social and psychological factors.

In this paper, through elaborations, tabular, graphic and computational representations, will be presented time series data about natality, as well as surveys .

Keywords: *natality, population, newborn, impact factors, surveys.*

Вовед

Податоците за светското население укажуваат на сè позабавено темпо на пораст. Всушност, се појави тренд на самоуништување, изразен преку намалениот наталитет на светското население, кој добива сè поголем интензитет. Неизбежни последици од ваквиот тренд се намален број родени деца, односно демографско стареење на населението.

И состојбата со наталитетот во Македонија покажува дека нашата земја демографски старее. Така, според последните податоци за 2012 година, на една жена отпаѓа по 1,7 родено дете, а критичната граница која дава црвен сигнал за стареење е 2,1 дете на една жена. Оваа граница Македонија ја премина во 2005 година, кога на една жена и отпаѓаа 2 деца.

Развојната тенденција на наталитетот и очекуваното траење на животот во Р.Македонија

Наталитетот во Р.Македонија покажува тренд на опаѓање, додека очекуваното траење на живот постепено се зголемува. Ваквите трендови значат стареење на македонското население. Развојната тенденција на овие демографски варијабли е претставена табеларно и графички.

Табела 1: Движењето на наталитетот и очекуваното траење на живот во Р.Македонија во периодот 1980-2012 година

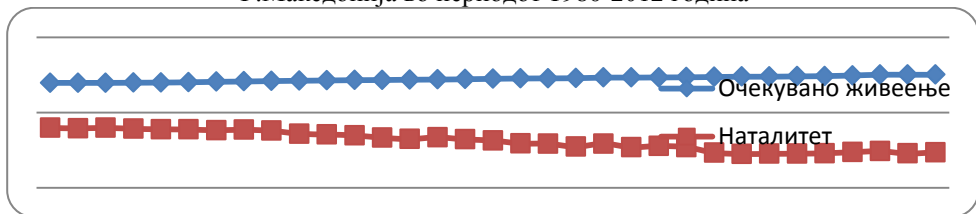
Год ини	Живородени деца	Очекувано живеење
1980	39.784	69,7
1981	39.488	69,7
1982	39.789	69,7
1983	39.210	69,8
1984	38.861	69,9
1985	38.722	70,1
1986	38.234	70,4
1987	38.572	70,6
1988	37.879	70,9
1989	35.927	71,1
1990	35.401	71,3
1991	34.830	71,5
1992	33.238	71,6
1993	32.374	71,8
1994	33.487	71,9
1995	32.154	72,1
1996	31.403	72,4

1997	29.478	72.6
1998	29.244	72.7
1999	27.309	72,8
2000	29.308	73,2
2001	27.010	73,2
2002	27.761	73,3
2003	27.011	73,4
2004	23.361	73,6
2005	22.482	73,8
2006	22.585	73,8
2007	22.688	74,0
2008	22.945	74,2
2009	23.684	74,6
2010	24.296	75,1
2011	22.770	75,1
2012	23.568	75,1

Извор: Светска Банка, Статистика за население

Графикон 1: Движењето на наталитетот и очекуваното живеење во Р.Македонија во периодот 1980-2012 година

Табеларниот и графички приказ покажуваат значително намалување на наталитетот во периодот од 1980 до 2011 и мал пораст во 2012 година. Имено, во 2011 година, бројот на родени деца е намален за 43% во однос на 1980 година, додека во 2012 година се забележува пораст на живородените деца за 3% во однос на 2011 година. Очекувано траење на животот, пак, во последните три години од 2010-2012 година е непроменето и изнесува 75,1 години, што претставува пораст за 5,4 години, односно за 7% во однос на 1980 година.

Фактори на намалениот наталитет во Р.Македонија

Постојат бројни фактори кои го детерминираат природното движење на населението. Тие може да се класифицираат на следниот начин:

1) Биолошки ограничувања

Покрај промените во репродуктивниот период на жената, изразени преку снижување на границите на добивање и исчезнување на менструацијата, сè позастапен е стерилитетот. Повеќето причини за неплодност произлегуваат од животниот стил и брзото темпо на живеење

(стрес, инфекции, зависност од цигари, алкохол, дрога, нездрава исхрана, користење на хемиски супстанции за зголемена мускулна маса и други)¹¹⁵.

2) Економски услови

Добиените анкетни искази, зборуваат дека, самите економски услови во земјата, изразени преку нискиот животен стандард, несигурноста на работното место и зголемените трошоци за живот, водат кон загрозување на животната егзистенција на брачните парови, а тоа влијае на ограничување на бројот на деца. Станбеното прашање, паричните примања и вработеноста се доста значаен предуслов во донесувањето на одлука за дете. Живеењето под кирија и немањето сопствен дом, егзистенцијата со минимални социјални примања или примања само од еден член се доста чести причини за одложување на бракот или немање дете, иако постои желба за тоа.

3) Напредок на знаењето

Напредокот на знаењето во сите области кои се поврзани со наталитетот придонесува кон намалување на бројот на родени деца. Така, за разлика од традиционалните несигурни методи, како броењето на плодни денови, апстиненција и други, техничко - технолошкиот развој во медицината овозможи примена на далеку посигурни методи, како што се таблетите за контрацепција, кондоми, хируршка стерилизација и разни инјекции и импланти¹¹⁶.

4) Социјални фактори

На одлуката за брак и дете големо влијание има средината на живеење. Вредностите, искуствата, размислувањата и ставовите на потесното и поширокото семејство, однесувањето во рамки на семејството, како и односите меѓу сите членови е многу веројатно дека ќе влијае и врз репродуктивното однесување на потенцијалните родители¹¹⁷. Во овој поглед, денешните семејства сè повеќе се составени од неопходните членови – сопруг, сопруга и едно до две деца, а меѓусебните односи се карактеризираат со зачестени конфликти, недоразбирања, разводи.

Улогата на државата е особено значајна во поглед на финансиската поддршка и законската регулатива во оваа област. Честа практика кај нас е предност за вработување да имаат оние жени кои веќе имаат деца, како и несигурност на работното место доколку се забремени. Токму од овие причини, младите девојки кои се пред мажење и жените кои штотуку стапиле во брак го одложуваат бракот и раѓањето деца додека не исполнат доволен стаж и изградат кариера.

---

¹¹⁵ http://preventus.mk/index.php?option=com_content&view=article&id=2426:2012-08-01-00-21-39&catid=61:zanegoizanea&Itemid=80

¹¹⁶Hatcher, Robert A. Guest, Felicia. Stewart, Felicia. Stewart, Gary K. Trussel, James. Frank, Erica. *Contraceptive Technology*. 12th revised edition. 1984. New York: Irvington, p.56

¹¹⁷Ekerman, Natan V. *Psihodinamika porodičnog života*. 1966. Titograd: Grafički zavod

5) Здравствени причини

Здравствените причини за намалениот наталитет може да се третираат од аспект на мајката, каде станува збор за измислени болести кои се користат како оправдување за да се сокрие желбата да не се роди детето од аспект на докторот (гинекологот), каде станува збор за реални здравствени проблеми кои оневозможуваат нормален тек на бременоста и раѓање на детето¹¹⁸.

6) Променета психологија на човекот

Денес потребата за хедонизам, односно лично задоволство е сè повеќе изразена. Имено, во услови на раст на расположливиот доход, стресен начин на живот и недостаток на време, кај младите лица се зголемува потребата за уживање, мали задоволства и поквалитетно слободно време. Во овој поглед, човекот се јавува како себично и егоистично суштество чиј приоритет е личното задоволство, а не жртвување и пружање задоволство на свое дете.

7) Намален број на склучени бракови

Врз овој тренд влијаат повеќе фактори, меѓу кои позначајни се:

Поголемо учество на жените на пазарот на труд

Денешното ниво на едуцираност, интелегентност и продуктивност на жената се изедначи со она на мажот, а ова од една страна, овозможи исти работни места, плати и полова недискриминација при вработувањето, но и намален интерес за брак, од друга страна.

Пониски релативни приходи на мажите

Денес, поголемата вработеност на жената во споредба со минатото, значи и изедначување на приходите на мажот и жената, односно зголемување на релативните приходи на жената, а намалување на релативните приходи на мажот. За да се чувствуваат посупериорно и помоќно во однос на жената, мажите најпрво сакаат да обезбедат сигурен и извор на приход пред да влезат во брак. Додека го постигнат ова, го одложуваат бракот.

- *Помалку жени во однос на мажи*

Во Македонија, сите пописи на населението укажуваат на поголем број мажи од жени. Проценката на населението на 31.12.2012 година покажува дека 50,1% се мажи, а 49,9% се жени. Притоа, од 782.805 жители на возраст 20-44 година, 51,1% се мажи, а 48,9% се жени, што покажува неусогласеност и кај потенцијалните мажи и жени за брак¹¹⁹. Дополнително

¹¹⁸ Демерџиев К. *Автогеноцид*. 1998. Скопје: печатница Софија-Богданци

¹¹⁹ Државен завод за статистика на Р.Македонија. Публикација: Процени на населението на 31.12.2012 според полот и возраста, по општини и по статистички региони,

го намалува бројот на склучени бракови и фактот што овие жени првенствено бараат работа на пазарот на труд, а не како домаќинка.

- *Намалени придобивки од формирањето семејство*

За разлика од порано, кога за жената најбитна беше улогата на домаќинка, мајка и сопруга, денес, над сите нив се издигнува улогата на работничка. Ваквата промена на приоритетите индиректно влијае на намален број бракови. Имено, жената при изборот на партнер поставува повисоки критериуми кои треба да ги поседува во однос на образованоста, интелегенцијата и финансиската состојба, односно настојува потенцијалниот сопруг да биде соодветен на нејзиниот статус¹²⁰. Барањето на соодветниот сопруг води кон одложување на бракот или невлегување во брак.

- *Пониски трошоци на супститутите*

Покрај бракот меѓу маж и жена, денес е сè почеста појавата на бракови меѓу лица од ист пол во земјите каде законски е дозволено. Иако во нашата земја не е дозволен ваков брак, постојат многу парови од ист пол кои се во врска или живеат заедно. Ваквиот тренд влијае на намалување на склучениот број хетеросексуални бракови.

8) Зголемен број на разведени бракови

Врз овој тренд влијаат повеќе фактори, меѓу кои позначајни се:

Законите кои се однесуваат на разводот

Законските одредби кои се однесуваат на разводот овозможуваат лесно прекинување на бракот. Непостоењето на посебни законски ограничувања ја олеснува можноста за крај на бракот.

Зголемената способност на жените за самостојно издржување

Денес, повеќето мажени жени не се зависни од мажот во поглед на финансиската сигурност. Погolem број од нив се вработени и генерираат приходи кои се доволни за сопствена животна егзистенција и грижа за своето дете. Поради тоа што брачните несогласувањасе често застапени во ова современо живеење, бракот сè почесто не успева и завршува со развод.

Приспособување кон нови социјални норми

Со поголемото учество на приходот обезбеден од жената во структурата на семејниот буџет, логично е да се јави и поделба на семејните работи меѓу нив. Поделбата на улогите може да предизвика конфликти и проблеми кои ја зголемуваат веројатноста за развод.

Влошени економски услови

Економските услови во нашата земја се карактеризираат со несигурност, што може да доведе едниот брачен другар чиј приход е основен

---

¹²⁰Paserman, Daniele M. *Waiting for Mr.Right: Rising inequality and declining marriage rates.* 2003. Journal of urban economics 53, no.2

извор на егзистенција за целото семејство, да биде отпуштен од работа, а со тоа бракот да заврши со развод.

Подобар пристап до средства за контрацепција и абортус

Голема улога за судбината на бракот имаат децата, така што доколку ги нема, веројатноста е поголема. И кога постојат деца, веројатноста за развод е помала доколку барем едно од детето е машко, а поголема ако сите се женски¹²¹. Наспроти ова, разводите се најчести на почетокот од бракот кога сеуште не постојат деца или нивното доаѓање се одложува благодарение на абортусот и употребата на контрацептивни средства.

Заклучок

Проблемот со намалениот наталитет во Македонија укажува на неколку тренда кои имаат помал или поголем придонес кон ваквото негативно движење на населението. Сите тие се јавуваат како последица на современото живеење изразено преку подобрите општи услови за живеење, пошироката и подостапна здравствена услуга, поголем степен на образованост на жената и нејзина вклученост на пазарот на труд. Всушност, економскиот, социјалниот и културниот напредок на човекот водат кон зголемување на потребите за професионален развој, лично задоволство и уживање, од една страна, а намалување на желбата за деца, од друга страна.

Трендовите на намалена стапка на раѓања и оплодувања, намалена стапка на склучени бракови и зголемена стапка на разведени бракови заземаат сè поголем замав. Неизбежна последица од ваквите трендови е зголемување на бројот на лица кои никогаш не стапиле во брак, лица кои стапуваат во брак на постара возраст и семејства со еден родител.

Conclusion

The problem with falling birth rates in Macedonia indicates several trends that have smaller or bigger contribution to this negative movement of population. They appear as a consequence of modern life expressed through improved general living conditions, wider and more accessible healthcare, higher level of education of women and their participation in the labor market. In fact, the economic, social and cultural development of the people leads to increased needs for professional development, personal satisfaction and leisure, on the one hand, and reduced desire for children, on the other hand.

The trends of reduced fertility rate and fertilization, reduced marriage rate and increased rate of divorces are more and more increasing. The inevitable

---

¹²¹Morgan, Philip S. Diane, Lye N. and Gretchen, Condran A. *Sons, daughters and the risk of marital disruption*. 1988. American journal of sociology 94, no.1, pp.110-119

consequence of these trends is the increased number of persons who have never married, people who marry at older age and single parent families.

Користена литература

1. Hatcher, Robert A. Guest, Felicia. Stewart, Felicia. Stewart, Gary K. Trussel, James. Frank, Erica. *Contraceptive Technology*. 12th revised edition. 1984. New York:Irvington
2. Ekerman, Natan V. *Psihodinamika porodičnog života*. 1966. Titograd: Grafički zavod
3. Paserman, Daniele M. *Waiting for Mr.Right: Rising inequality and declining marriage rates*.2003. Journal of urban economics 53, no.2
4. Morgan, Philip S. Diane, Lye N. and Gretchen, Condran A. *Sons, daughters and the risk of marital disruption*.1988. American journal of sociology 94, no.1
5. Демерџиев К. *Автогеноцид*. 1998. Скопје: печатница Софија-Богданци
6. Државен завод за статистика на Р.Македонија. Публикација: Прoцени на населението на 31.12.2012 според полот и возраста, по општини и по статистички региони
7. Светска Банка, Статистика за население
8. http://mk.wikipedia.org/wiki/Менструален_циклус
9. http://preventus.mk/index.php?option=com_content&view=article&id=2426:2012-08-01-00-21-39&catid=61:zanegoizanea&Itemid=80